

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2020 | ÅRGÅNG 24

Bokförlaget THALES

JAMES GORDON FINLAYSON: *The Habermas-Rawls Debate*.
New York: Colombia University Press, 2019.

Vilka är vår tids främsta politiska filosofer? Många skulle nog svara Jürgen Habermas (1929–) och John Rawls (1921–2002). Den tyske sociologen och filosofen Jürgen Habermas har inspirerat och påverkat samhällsvetenskaperna och humaniora under åtminstone fem decennier. Hans inflytande kan inte överskattas och sträcker sig från sociologi till statsvetenskap, politisk filosofi, och etik. Genom sin bok *A Theory of Justice* (utgiven 1971), (på svenska *En teori om rättvisa*, utgiven 2000) förändrade den amerikanske filosofen John Rawls den politiska filosofins dagordning från att ha handlat om begreppsdiskussioner till ett fokus på rättvisa. Efter Rawls viktiga verk har de flesta bidrag inom politisk filosofi på ett eller annat sätt relaterat till Rawls idéer.

Det finns mot denna bakgrund stor anledning att jämföra de båda filosoferna och därför är James Finlaysons bok *The Habermas-Rawls Debate* mycket välkommen. Finlayson är universitetslektor i filosofi i Sussex, och hans forskning behandlar post-kantianism och kritisk teori. I sin bok fokuserar han på de diskussioner som fördes mellan Habermas och Rawls, med utgångspunkt i Habermas kritik av Rawls *A Theory of Justice* från 1970-talet och framåt. Finlayson analyserar deras argument och värderar argumentens hållbarhet på ett mycket initierat, noggrant och skickligt sätt. I vissa delar relaterar han också till andra filosofiska inlägg i debatten.

Både Habermas och Rawls utgår från frågan om vad som utmärker ett gott, rättvist samhälle. Vilka principer och normer bör ligga till dess grund? I sin samhällsteori betonar Habermas betydelsen av mänsklig kommunikation. Det kommunikativa handlandet är enligt Habermas utmärkande för ett mänskligt demokratiskt samhälle och det är genom att analysera det demokratiska samtalet som

normer kan framgå. Men samtalet riskerar att kvävas av modernismens och kapitalismens instrumentella rationalitet. Habermas har också utvecklat en etisk teori kallad *diskursetik*, som innebär att samhällsnormer kan rättfärdigas om de grundas i en jämlik och fri dialog mellan alla som är berörda.

Enligt Rawls kontraktsteori om rättvisa kan medborgarna enas om vissa grundläggande etiska principer. Till dessa hör individens lika frihet och rättigheter samt en fördelningsprincip som innebär lika fördelning om inte en olik fördelning gynnar de sämst ställda.

Det finns både viktiga likheter och skillnader mellan Habermas och Rawls teorier. Först till likheterna. Både Habermas och Rawls kan karakteriseras som post-kantianer. Det betyder att Immanuel Kant utgjort en viktig inspirationskälla för dem båda. Habermas universaliseringsprincip, som innebär att en norm är hållbar om den kan accepteras av alla som berörs, kan ses som en omformulering av Kants kategoriska imperativ. Rawls betecknar sin egen teori som »kantiansk konstruktivism» och han refererar återkommande till Kant. Rawls *The Law of Peoples* (utgiven 1999) som behandlar internationell rättvisa är också starkt påverkad av Kants skrift *Den eviga freden*.

En annan likhet mellan Habermas och Rawls är deras politiska positioner. De är visserligen politiska filosofer och inte ideologer, men de är båda kritiker av kapitalismen och försvarare av värden som frihet och jämlikhet.

En tredje likhet är deras analyser av det mångkulturella samhället och reaktionen på detta samt framväxten av ny-nationalism i Europa och USA. Habermas utvecklar sin politiska teori i ljuset av vad han kallar en »post-metafysisk» värld och försvarar den Europeiska unionen som idealt sett representerar värden som demokrati och tolerans i en tid med växande nationalism och intolerans.

För Rawls var pluralismen anledningen till att han reviderade sin rättviseteori i boken *Political Liberalism* som utkom drygt 20 år efter publiceringen av *A Theory of Justice*. Här argumenterade han för inkluderande politiska institutioner och i boken *The Law of Peoples* kritiserade han västerländsk nykolonialism och trångsynthet i kontakten med andra kulturer.

Fastän det således finns flera likheter mellan Habermas och Rawls finns det också stora skillnader. De tillhör olika filosofiska traditioner. Habermas står i en tysk, kontinental tradition och kan ses som en arvtagare till Frankfurtskolan, med tänkare som Adorno, Horkheimer och Apel. Rawls å sin sida hör till en anglosachsisk analytisk filosofisk tradition, och hans filosofiska inspirationskällor är H. L. A. Hart, John Stuart Mill och Henry Sidgwick. Självfallet har deras olika bakgrunder påverkat deras sätt att filosofera. Medan Rawls utvecklar definitioner och argument resonerar Habermas ofta vagare och mer generellt. Habermas började som marxistisk sociolog och är medveten om sociala faktorer och maktstrukturers betydelse. Rawls teori har jämförelsevis en svag samhällsförankring vilket blir uppenbart för hans teori om internationell rättvisa som inte alls tar hänsyn till globaliseringens följder.

I sin analys av debatten mellan Habermas och Rawls tar Finlayson sin utgångspunkt i Habermas kritik av Rawls »possessive individualism», ett begrepp som på 1960-talet myntades av C. B. Macpherson. Enligt Habermas reducerar Rawls samhället till relationer mellan oberoende individer och bortser därigenom från betydelsen av sociala relationer och maktstrukturer. Finlayson menar dock att Habermas delvis missuppfattade Rawls rättviseteori som på avgörande punkter skiljer sig från klassisk individualistisk liberalism.

Både Habermas och Rawls publicerade viktiga bidrag till den politiska filosofin och etiken på 90-talet. 1992 utkom Habermas bok *Faktizität und Geltung* och Rawls *Political Liberalism* utkom året efter. Habermas, vars etiska och rättsfilosofiska teori är förankrad i en analys av den sociala diskursen, kritiserar nu Rawls för att hans normativa principer för ett gott samhälle saknar social förankring och potential för kritik av det liberala klasssamhällets ojämlika och bristande demokrati.

Rawls huvudfråga i *Political Liberalism* handlar om hur man kan rättfärdiga gemensamma politiska normer i ett pluralistiskt samhälle där människor tillhör olika trosåskådningar och ideologier. Enligt Rawls är det möjligt att nå enighet genom en »överlappande konsensus» mellan rimliga »omfattande doktriner», d.v.s. trosåskådningar. Hur avgörs då vilka doktriner som är *rimliga*, frågar

Finlayson. Än mer problematiskt är dock enligt min mening Rawls begrepp »omfattande doktrin» (eng. *comprehensive doctrine*), ett begrepp som knappast är tillämpligt för de flesta moderna människors livsåskådningsmässiga övertygelser som snarare utmärks av synkretism och eklekticism.

Den diskussion som fördes mellan Habermas och Rawls kallar Habermas för en »familjedispyt». Vad var man då oeniga om? Habermas menade att Rawls har en för snäv definition av politik. Det leder enligt Habermas till att Rawls teori blir legalistisk och saknar en analys av makt- och klassrelationer. Genom att utgå från en kontraktssituation begränsar Rawls demokratins betydelse och räckvidd, menar Habermas vidare. Men, som Rawls svarar, är hans ambition inte att formulera en bred samhällsetisk teori utan endast att utforma grundläggande normer för politisk rättvisa. Finlayson instämmer i Habermas kritik och hävdar att Rawls på ett olyckligt sätt skär av politikens anknytning till sociala och historiska faktorer. Som ett aktuellt exempel kan vi ta dagens rättvisekamp, uttryckt i parollen »black lives matter». Denna rörelse kan bara förstås i ljuset av social diskriminering, rasistiska strukturer, och historiskt förtryck.

Gemensamt för både Habermas och Rawls är att de söker utforma inkluderande etiska teorier som alla omdömesgilla (eng. *reasonable*) individer kan instämma i. En annan diskussionspunkt som Finlayson analyserar är vilken roll religiösa argument kan spela i pluralistiska samhällen. Teokratiska samhällen kännetecknas av att det finns en överordnad religion som bestämmer politiken. I pluralistiska samhällen har däremot alla medborgare, religiösa som icke-religiösa, samma rätt att påverka politiska beslut. Rawls har utvecklat en teori om ett »offentligt förnuft» (eng. *public reason*) som utmärker pluralistiska och liberala samhällen. Det innebär att medborgarna bör argumentera så att alla kan förstå argumenten. Visst kan exempelvis kristna och muslimer formulera politiska idéer inom ramen för sina religioner, men de måste acceptera att de inte lever i teokratier och bör därför i den offentliga diskussionen formulera sina argument så att alla kan förstå dem. Enligt Rawls kan alla medborgare, religiösa och icke-religiösa, instämma i hans

rättvisprinciper om lika rättigheter och frihet, samt fördelning som gynnar de sämst ställda. De kan, hävdar Rawls, stödjas genom en »överlappande konsensus».

Finlayson menar att Habermas till skillnad från Rawls är oklar när det gäller frågan om de religiösa argumentens plats i den liberala samhällsdebatten. Habermas diskursetik som betonar normer som ömsesidighet, frihet och jämlikhet grundas i en tolkning av den politiska diskussionen. Frågan är dock om han inte smusslar in egna normer under täckmantel av att enbart tolka diskussionen. Det är vidare oklart hur han ser på religiösa argument i den offentliga diskursen.

Finlayson diskuterar genomgående Habermas och Rawls ståndpunkter och argument. Hur bedömer han då debatten mellan Habermas och Rawls? Han instämmer i Rawls kritik att Habermas, utan att vilja erkänna det, utformar en normativ samhällsteori. Habermas är därmed normativt oklar, menar Finlayson. Han säger sig enbart tolka den pågående samhällsdebatten men för in oredovisade normer. Denna oklarhet delar han med den filosofiska tradition som han ingår i. Modernism och kapitalism kritiserar utan att de normativa premisserna för kritiken redovisas. Rawls är däremot tydlig och argumenterar för sin normativa position. Finlayson instämmer i Habermas kritik att Rawls teori saknar en analys av de institutionella grunderna för demokrati och har en alltför snäv syn på politik.

Finlayson har skrivit en initierad och klagörande bok om diskussionen mellan Habermas och Rawls. En utmanande och omfattande uppgift som genomförts med briljans. En bok som jämför de båda författarnas filosofiska bakgrund samt deras tolkningar av Kants politiska filosofi och samhällsideal väntar dock fortfarande på sin författare.

→

Göran Collste